«Նոր ժամանակի կրթություն» ՀԿ

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑ

ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Հետազոտության թեման՝ Խոսքային հաղորդակցում

Առարկան՝ Հայոց լեզու, գրականություն և մայրենի

Հետազոտող ուսուցիչ՝ Նարինե Գրիգորյան

Ուսումնական հաստատություն՝ <<Արագյուղի <<Տիգրանակերտ կրթարան>> միջն. դպրոց>>

Երևան 2022

Բովանդակություն

Ներածություն……3
Գաղափար հաղորդակցման մասին…….....…….....5
Խոսքային հաղորդակցման առանձնահատկությունները կրտսեր դպրոցական տարիքում ……..….7
Դպրոցականների խոսքային հաղորդակցման հմտությունների և կարողությունների ձևավորումը ուսումնական պրոցեսում.....10
Եզրակացություն.....15

Գրականություն.....17

Ներածություն

Նախքան խոսքային հաղորդակցմանն անդրադառնալը, նախ կներկայացնեմ թե ինչ ասել է հաղորդակցումն առհասարակ և որն է դրա հիմնական նպատակն ու դերը հատկապես դպրոցականների տարիքում: Հաղորդկացման մեջ մենք ոչ թե ուղղակի հաղորդում ենք տեղեկություն , այլ փոխանակում ենք վերաբերմունք, գիտելիքներ, հույզեր և այլն: 21-րդ դարում ցանկացած աշխատանքի անցնելիս կարևորվում է ոչ միայն մասնագիտական ունակությունները, այլ նաև գրագետ , արտահայտիչ խոսքն ու խոսքային հաղորդակցումը: Այս առումով մեջբերում եմ Ջոն Ռոկֆելլերի հետևյալ խոսքերը. **<<Մարդկանց հետ հաղորդակցման ունակությունը նույնպիսի ապրանք է, ինչպիսիք են շաքարն ու սուրճը: Ես պատրաստ եմ այդ ունակության համար վճարել ավելի քան այս աշխարհի որևէ այլ ապրանքի համար>>:**

<<Հաղորդակցում >> բառը լատիներեն "communico" բառից է ծագել, որը նշանակում է շփվում եմ, դարձնում եմ ընդհանուր: Հաղորդակցման հիմնական նպատակը տեղեկատվության, գիտելիքի, հմտությունների և կարողությունների փոխանցնում է, որը կարող է իրագործվել տարբեր միջոցներով՝ խոսքով, ժեստերով, հեռախոսով և մի շարք ալ եղանակներով: Ըստ այդմ էլ առանձնացվում է հաղորդակցման երկու հիմնական տեսակ՝ խոսքային /բանավոր և գրավոր/ և ոչ խոսքային /ժեստեր/ : Ըստ սուբյեկտների ընդգրկման ծավալի ՝ խոսքային հաղորդակցումը կարող է լինել միջանձնային, խմբակային և զանգվածային:

Ներկայումս առանձնահատուկ ուշադրության է արժանանում հատկապես դպրոցական տարիքը, քանզի այն համարվում է առավել պատասխանատու փուլ: Դպրոցական տարիքում առաջատար է դառնում նոր գիտելիքների, ունակությունների և հմտությունների ձեռք բերումը, ինտենսիվորեն զարգանում և փոխվում են ճանաչողական գործընթացները, հատկապես մտածողությունը և հաղորդակցման հնարավորությունները, ձևավորվում են կայուն պահանջմունքներ ու հետաքրքրություններ, համարժեք ինքնագնահատական, զարգանում են ինքնավերահսկողության ու ինքնակարգավորման հմտություններ, իր և շրջապատի նկատմամբ քննադատական վերաբերմունք:

Դպրոցական տարիքը հանդես է գալիս որպես երեխայի հոգեկան գործընթացների զարգացման ավելի գործուն շրջան: Այս տարիքում երեխայի մոտ առավելապես զարգանում են շփումը և հաղորդակցումը: Շատ կարևոր է հատկապես կրտսեր դպրոցականների հաղորդակցումը, քանի որ հաղորդակցման հմտությունների և կարողությունների ձևավորման աստիճանը ազդում է ոչ միայն երեխաների կրթության արդյունավետության վրա, այլ նաև նրանց սոցիալականացման և անձի ամբողջական զարգացման վրա: Հաղորդակցումը ձևավորվում և բարելավվում է սովորողների շփման գործընթացում, ինչպես դասերի ժամանակ, այնպես էլ դասերից դուրս իրականացվող գործունեության մեջ: Հաղորդակցման ազդեցությունը դպրոցականի ձևավորման և զարգացման գործընթացում

բավարար հետազոտված չէ: Դրա համար անհրաժեշտություն է առաջանում հետազոտել ոչ միայն հիմնական չափանիշները, այլ նաև հաղորդակցման դերը դպրոցականի անձի զարգացման գործում առկա տեսանելի մակարդակները:

Հետազոտական աշխատանքի նպատակն է՝ մասնագիտական գրականության միջոցով

ուսումնասիրել խոսքային հաղորդակցական դերը հատկապես դպրոցականի անձի ձևավորման գործընթացում:

Նպատակի իրականցման համար առաջ կարևորել եմ հետևյալ խնդիրները.

1. մասնագիտական գրականության միջոցով ուսումնասիրել դպրոցական տարիքի առանձնահատկությունները
2. ուսումնասիրել դպրոցականների խոսքային հաղորդակցման ազդեցությունը անձի զարգացման գործում

3. ուսումնասիրել խոսքային հաղորդակցկան հմտությունները և կարողությունները դպրոցականների մոտ ուսումնադաստիրակչական գործընթացում:

Հետազոտության օբյեկտը դպրոցական տարիքի երեխան է:

Հետազոտության առարկան խոսքային հաղորդակցման ազդեցությունը դպրոցական տարիքի երեխայի ձևավորման գործընթացի ուսումասիրությունն է:

Հետազոտական աշխատանքը կազմված է բովանդակությունից, ներածությունից, եզրակացությունից և օգտագործված գրականության ցանկից:

Հետազոտման հիմնահարցն է, թե ինչպես հայոց լեզվի և գրականությոնա դասաժամերին խոսքային հաղորդակցման միջոցով ընդայլնել սովորողների աշխարհայացքը, նպաստել հմտությունների և կարողությունների զագացմանը՝ նրանց մոտ ձևավորելով մարդ_անհատի ամենակարևոր գործոնը ՝ կարողունակությունը;

Գաղափար հաղորդակցման մասին

Առօրյա կյանքում, տանը, աշխատավայրում,փողոցում, մենք անընդատ գտնվում ենք հաղորդակցման իրավիճակներում, որտեղ շփվում ենք ծանոթ և անծանոթ մարդկանց հետ: Հաղորդակցման յուրաքանչյուր իրավիճակ մարդուց պահանջում է որոշակի լարվածություն, որպեսզի նա պահպանի մի շարք նորմեր և կանոններ, իրականացնի հաղորդակցման նպատակը և կառավարի հարաբերությունները:

Հաղորդակցման սյուբեկտները մարդիկ են: Հաղորդակցում կարող է տեղի ունենալ առնվազն երկու և ավելի մարդկանց միջև: Հաղորդակցվում են առանձին մարդիկ՝ սյուբեկտները, իսկ այդ հաղորդակցության բնույթը կախված է այն բանից,թե ինչպիսի հարաբերություն գոյություն ունի նրանց միջև:

Հաղորդակցումը բարդ գործընթաց է, որն ունի իր կառուցվածքը, բաղադրատարրերը, մեխանիզմները գործընթացային փուլերը և կողմերը:

Հաղորդակցման գործընթացի կառուցվածքային տարրեր են՝

- հաղորդակցության սյուբեկտները,
- հաղորդակցման միջոցները,
- հաղորդակցվողների պահանջմունքները, շարժառիթները և նպատակները,
- հաղորֆակցման ընթացքում փոխներգործության ու փոխազդեցության,ընկալման ու փոխըմբռնման մեխանիզմները,
- հաղորդակցման արդյունքները

Ըստ Վ.Մյասիշչի՝իրականության նկատմամբ անձի հարաբերություններում գերակա է երեք ուղղություն՝

ա)հարաբերություն մարդկանց նկատմամբ

բ)հարաբերություն ինքն իր նկատմամբ

գ)հարաբերություն արտաքին աշխարհի առարկաների նկատմամբ

Այս երեք ուղղություններից անձի ձևավորման գործընթացում որոշիչ է հատկապես մարդկանց նկատմամբ հարաբերությունը,որովհետև անձը մարդկանց հետ ունեցած փոխհարաբերություններում ոչ միայն բավարարում է իր պահանջմունքները,այլև կարգավորում է իր վարքը:

Հաղորդակցման միջոցները կարող են լինել խոսքային <վերբալ՝ բանավոր կամ գրավոր> ,

խոսքային <ոչ վերբալ>: Բնականաբար, հաղորդակցման ընթացքում, իր դերով և նշանակությամբ, առանձնանում է խոսքային միջոցը, որովհետև վերջինս բնորոշ է միայն մարդկանց և, բացի դրանից, հանդես է գալիս որպես ամենաուժեղ գրգռիչ:

Հաղորդակցվողների պահանջմունքները,շարժառիթներն ու նպատակները հաղորդակցման գործընթացի անհրաժեշտ տարրերն են : Հաղորդակցվելը մարդկանց հիմնական պահանջմունքներից է, որի իրականացումը կապված է նրանց մոտիվների, շահերի ու հետաքրքրությունների հետ: Յուրաքանչյուր հաղորդակցական գործունեություն հետապնդում է որոշակի նպատակ և կոչված է լուծելու մարդկանց հուզող խնդիրները,բավարարելու նրանց գոյաբանական, հոգևոր ու նյութական պահանջմունքները:

Խոսքային հաղորդակցման միջոցով իրականացվում է մի շարք կարևոր գործառույթներ.

- Դրա միջոցով մենք բավարարում ենք մեր հաղորդակցվելու պահանջմունքը
- Մենք հաղորդակցվում ենք,որպեսզի պահենք և կատարելագործենք մեր ինքնաճանաչողությունը,
- Դրա միջոցով մենք կատարում ենք մեր պարտականությունները ուսումնադաստիարակչական գործընթացում
- Խոսքային հաղորդակցման միջոցով կառուցում ենք մեր փոխհարաբերությունները դպրոցական տարիքի աշակերտների հետ
- Դրա շնորհիվ մենք կատարում ենք տեղեկատվության փոխանակում. սովորողներին փոխանցում ենք մեր գիտելիքները , իսկ նրանցից հենց նույն հաղորդակցման միջոցով ակնկալում ենք մեր տվածի արդյունքը
- Մենք հաղորդակցվում ենք,որպեսզի ազդենք ուրիշների վրա:

Հաղորդակցությունը կարող է լինել միջանձնային և ներանձնային, ներխմբային ու միջխմբային: Միջանձնային հաղորդակցումը երկու և ավելի մարդկանց միջև տեղի ունեցող փոխհարաբերությունն է:Ներանձնային հաղորդակցումը տեղի է ունենում միևնույն անձի ներսում՝ նրա տարբեր <<Ես>>-երի երկխոսության արդյունքում:

Ներխմբային հաղորդակցման դեպքում իրար հետ հաղորդակցվում են միևնույն սոցիալական,էթնիկական,մասնագիտական խմբին պատկանող մարդիկ,իսկ մի խմբայինի դեպքում՝ տարբեր խմբերին պատկանող անձինք:

Հաղորդակցության տիպերից են՝ ձևական/պաշտոնական/, ոչ ձևական, գործարար, մանիպուլյատիվ, գերծառույթային-դերային միջանձնային, հոգևոր,տոնական,սովորական և այլն: Դիտարկենք որոշ տիպեր՝ զույգ հակադրությունների տեսքով.

- Գործարար ու խաղային հաղորդակցություն,
- Գործառութադերային և միջանձնային,

- Հոգևոր և օգտապաշտական'
- Ավանդական ու նորարարական
- Տոնական ու սովորական

Հաղորդակցման մոդելներն են՝գծային մոդելում, ֆիզիկական <<աղմուկ>>,ինտերակտիվ

մոդելում, ճանաչողական մոդել, համոզող մոդել և այլն:

Տեղեկատվական հաղորդակցումը մանկավարժական հաղորդակցման գերակշիռ մասն է: Դրա էությունը այն է,որ հաղորդակցության մասնակիցները միմյանց ուղարկում են հաղորդումներ,

փոխանակում տարբեր բնույթի տեղեկություններ, միմյանց միջև հաստատում կապեր ու հարաբերություններ, որոնք անմիջական կամ միջնորդավորված ազդեցություն են թողնում իրենց մտածելակերպի ու գործելակերպի վրա:

Ինտերակտիվ հաղորդակցումը գործընթաց է,որի ժամանակ հաղորդակցման մասնակիցների միջև հաստատվում են տարբեր բնույթի կապեր,փոխհարաբերություններ,քննարկվում և լուծվում են համատեղ հետաքրքրություն ներկայացնող խնդիրներ, և այդ ընթացքում մասնակիցներն ազդում են մեկը մյուսի գործողությունների ու վարքագծի վրա:

Հաղորդակցման արդյունավետության պայմաններից են մասնակիցների՝ միմյանց հետ շփվելու, կապեր ստեղծելու ընդունակությունը, հաղորդակցական համատեղելիությունը հարմարվածությունը:Տարբեր իրավիճակներ թելադրում են վարքագծի որոշակի ոճեր, և տարբեր իրավիճակներում մարդիկ իրենց դրսևորում են տարբեր կերպ: Եթե մարդու ինքնադրսևորումը չի համապատասխանում իրավիճակին, այն դժվարացնում է հաղորդակցումը: Հաղորդակցության արդյունավետության ապահովման գործում կարևոր նշանակություն ունի նաև հաղորդակցման ոճը: Հաղորդակցման ոճը մարդու վարքագծի անհատական կայուն ձև է,որը դրսևորվում է փոխգործունեության բոլոր պայմաններում՝անձնական ու գործարար հարաբերություններում, սոցիալական դերերի իրականացման ընթացքում:

Խոսքային հաղորդակցման առանձնահատկությունները դպրոցական տարիքում

Մարդու համար ամենօրյա շփումը այլ մարդկանց հետ անհրաժեշտ է ինտելեկտուալ և բարոյական զարգացման համար: Անձի ինտելեկտուալ և անհատական զարգացման համար շփման տարբեր տիպեր կան՝ անձնական և գործնական, ճանաչողական և նյութական, պլանավորված և նպատակային, կենսաբանական և սոցիալական, ինքնաբուխ և միջնորդված, վերբալ և ոչ վերբալ: Հաղորդակցումը մեծ նշանակություն ունի մարդու հոգեկանի ձևավորման, նրա զարգացման, ողջամիտ և կուլտուրական վարքի կայացման գործում:

Ինչպես նշում է Ա.Բոդալյովը, հաղորդակցման սյուբեկտ կարող է լինել նա, ով այս կամ այն չափով գիտակցում է իր դերը հաղորդակցման մեջ, ունի մարդկանց հետ արդյունավետ հաղորդակցվելու կարողություններ ու ընդունակություններ[6, էջ 10]: Միայն ֆիզիկական ու

մտավոր կարողությունները բավական չեն հաղորդակցման համար: Անհրաժեշտ է,որ երեխան ունենա հաղորդակցական պատրաստվածություն, այսինքն՝տիրապետի հաղորդակցման անհրաժեշտ կարողությունների ու հմտությունների, որ ունենա հաղորդակցական ունակություններ և կարողանա հաղթահարել միջանձնային հաղորդակցման խոչընդոտները:

Հաճախ երեխան, նախադպրոցական տարիքում չունենալով հաղորդակցական ունակություններ, դպրոցում պարզապես չի կարողանում ինքնադրսևորվել: Այս տեսանկյունից հաղորդակցական ակտիվության խթանման գործընթացում կարևոր նշանակություն ունի հաղորդակցական խոչընդոտների հաղթահարումը: Մանկավարժական հաղորդակցման մեջ արգելակման հիմնական պատճառն ինքնավստահության պակասն է, որը հաղորդակցման կարողություններին ու հմտություններին ոչ բավարար տիրապետման հետևանք է: Արգելակման հաջորդ հիմնական պատճառներից է գնահատականի՝ թվանշանի գործոնը: Տեղին է նշել, որ հաճախ գնահատականը անդրադառնում է նաև երեխայի ներընտանեական միջանձնային փոխհարաբերությունների վրա:

Մնացած խոչընդոտները պայմանավորված են հաղորդակիցների՝ մանկավարժի և համադասարանցիների հետ ունեցած փոխհարաբերություններով, թե որքանով են բավարարվում երեխայի հետաքրքրությունները, զարգանում է հաղորդակցման պահանջմունքները: Այստեղ կարևոր նշանակություն ունեն մանկավարժի հաղորդակցական պատրաստվածությունն ու գործիմացությունը:

Հաղորդակցումը պետք է կապված լինի երեխաների հետաքրքրությունների, հակումների, հնարավորությունների հետ: Միայն երեխայի հետաքրքրություններին համապատասխան և հույզերի հետ կապված ուսումնադաստիրակչական գործընթացը կարող է հաղթահարել երեխայի ձանձրույթը և ապահովել սյուբեկտայնության հավասար մակարդակներ բոլորի համար:

Այսպիսով, հաղորդակցական ակտիվության խթանումը պայմանավորված է միջանձնային խոչընդոտների հաղթահարմամբ, երեխայի հաղորդակցական ունակությունների ձևավորմամբ ու դրսևորմամբ:

Ինչպես նշում է Ռ.Կետելը, կարողությունները կամ ունակությունները կատարելագործում են անձի կառուցվածքի մեջ մտնող որակները:

Հաղորդակցական ունակությունները նպաստում են հաղորդակցական ակտիվության դրսևորմանը և հաղորդակցական որակի կատարելագործմանը: Այդպես երեխան նաև

գիտակցում է իր դերը հաղորդակցման մեջ: Ձևավորվում է հաղորդակցունակ անձ, որը տիրապետում է հաղորդակցական սկզբնական ակտիվության:

Ակտիվությունն ընդհանրապես դիտարկվում է որպես անձնային որակ, որը դրսևորվում է գործունեության նկատմամբ հարաբերության՝պատրաստության,ինքնուրույնության ձգտման, դրա իրականացման որակի, նպատակին հասնելու արդյունավետ ուղիների ընտրման մեջ, խոսքային ակտիվությամբ, իսկ հաղորդակցական ակտիվության աղբյուրը՝ հաղորդակցման պահանջմունքի մեջ:

Համաձայն Ա. Մասլոուի մշակած պահանջմունքների աստիճանակարգի, եթե չի ձևավորվում հաղորդակցման պահանջմունքը, եթե ճնշվում է ինքնադրսևորումը, և անձը չի կարողանում ինքնաբացահայտվել, ինքնահիրացվել հաղորդակցման մեջ, ապա կարող է արգելակվել անձի զարգացումը: Հաղորդակցական ակտիվությաունը կապված է հաղորդակցման պահանջմունքի բավարարման հետ, և հաղորդակցական ակտիվության զարգացումը նպաստում է նաև հաղորդակցման պահանջմունքի փոխակերպման: Այսինքն՝ հաղորդակցական ակտիվությունը դառնում է ներքին հոգեվիճակ,գործունեության դրդապատճառ և անձնային որակ [1,էջ 171-174]:
Հասակակիցների հետ հաղորդակցումը երեխաներին տալիս է այն,ինչ սկզբունքորեն չի կարող տալ մեծահասակների հետ ասիմետրիկ հաղորդակցությունը: Պարզվում է,երբ երեխան շփվում է այլ երեխաների հետ նրանք երեխայություն,հիմարությունն են անում, իրենց պահում են ոչ լուրջ, սովորական, նրանք ձեռք են բերում ինքնավարություն, անկախություն քան մեծերի հետ հաղորդակցման ժամանակ: Սակայն անհրաժեշտ չէ իդեալականացնել երեխաների հաղորդակցությունը և չափազանցնել մանկական հաղորդակցման գերակայությունը մեծերի հետ շփումից: Հասակակիցների հետ շփումը հանդիսանում է հիմք հետագայում մեծերի հաղորդակցման համար [15, էջ 80-83]:

Ուսուցչի հետ կրտսեր դպրոցականների հաղորդակցման միջոցով կազմակերպվում է դպրոցում երեխաների ուսումնական և արտադասարանական գործունեությունը: Ուսուցչի հետ հաղորդակցումը տեղի է ունենում այնպիսի դրդապատճառների հիման վրա, ինչպիսիք են գործնական / որտեղ իրականացվում են կողմերի իրավունքները և պարտականությունները/ և անձնական /որտեղ իրականացվում է հաղորդակցման գործընթացը/: Առաջին դասարանցիների և ուսուցչի հաղորդակցումը տեղի է ունենում գերիշխող դրական վերաբերմունքի ֆոնի վրա: Առաջին դասարանցիների մեծամասնությունը դրական է վերաբերբում ուսուցչին և անվերապահորեն ճանաչում է ուսուցչի հեղինակությունը: Ուսուցչի հետ հաղորդակցումը մեծ ազդեցություն է թողնում կրտսեր դպրոցական աշակերտի վրա: Ուսուցիչը կարող է օգնել երեխային հաղթահարել խնդիրները և դժվարությունները, բայց կարող է նաև իր շփոթված ռեակցիաների շնորհիվ ավելի խորացնել խնդիրը: Կարելի է ասել, որ, եթե երեխան բարենպաստ, վստահելի հարաբերություններ ունի ուսուցչի հետ, ապա կրթության և վարքային

խմդիրները կլուծվեն: Եթե երեխայի և ուսուցչի միջև ի սկզբանե ձևավորվել են բացասական վերաբերմունք, անտիպատիա, ապա կրտսեր դպրոցական տարիքին բնորոշ տարիքային հատկանիշները կարող են դառնալ սուր, ինչը, բնականաբար, բացասաբար կանրադառնա իր անձնական զարգացման վրա: Ընդհանուր առմամբ տարրական դպրոցի ուսուցիչը, իր հեղինակության շնորհիվ, մեծ ազդեցություն ունի տարրական դպրոցական տարիքի երեխայի անհատականության ձևավորման վրա: Հատկապես եթե կրտսեր դպրոցական տարիքում մանկավարժը չի կարողանում կողմնորոշել և նպաստել նրա հաղորդակցական ունակությունների կառուցողական ինքնակազմակերպմանը, ապա հետագայում, երբ երեխան իր հետաքրքրությունները սկսում է փնտրել դպրոցից և ընտանիքից դուրս, նրա անձի զարգացումը ընթանում է տարերայնորեն, և նա դառնում է անկանխատեսելի[9 էջ 9]: Երբ երեխան դպրոց է հաճախում, զգալիորեն մեծանում է նրա շփման ոլորտը, փոխվում է հաղորդակցման բովանդակությանը: Հաղորդակցման բովանդակությունն առանձնանում է մեծահասակների հետ գործնական շփմամբ: Սկզբնական շրջանում երեխաներն ավելի շատ շփվում են ուսուցչի հետ: Նրա նկատմամբ հետաքրքրությունն ավելի է մեծանում, քան հասակակիցների,քանի որ նրա հեղինակությունը բարձր է: Ժամանակի հետ վիճակը փոխվում է, աստիճանաբար ուսուցիչը դառնում է ավելի քիչ հետաքրքիր, կարևոր ու հեղինակավոր: Փոխարենը մեծանում է հետաքրքրությունը հասակակիցների նկատմամբ: Հաղորդակցման բնույթի արտաքին փոփոխություններին զուգահեռ տեղի է ունենում նրա ներքին բովանդակային վերակառուցում, փոխվում են շփման թեմաները և դրդապատճառները:

Դպրոցականների խոսքային հաղորդակցման հմտությունների և կարողությունների ձևավորումը ուսումնական պրոցեսում

Ըստ տեղեկատվության փոխանցման ձևերի՝ խոսոքային հաղորդակցումա հիմնական միջոցներն են.

- բանավոր խոսք
- գրավոր խոսք

Դպրոցում կիրառում ենք բանավոր և գրավոր խոսքային հաղորդակցումն հավասարապես: Բանավոր խոսքային հաղորդակցումը նպաստում է ճիշտ, գրագետ խոսքի ձևավորմանը, դպրոցականներն ավելի հեշտությաբ են կարողանում արտահայտել իրենց մտքերը, որ ըստ իս, շատ կարոր է նաև անձի՝ որպես անհատի հետագա զարգացման և կայացման գործում: Փորձը ցույց է տվել, որ այն երեխաները, ում մոտ զարգացած չէ բանավոր խոսքը, հետագայում տարբեր բնագավառներում նրանք շատ դժվարությունների են հանդիպում:

Գրավոր խոսքը նպաստում է ճիշտ գրելաձևին՝ ուղղագրությանը, բայց այն նաև լավագույն միջոցն է նրանց համար, ովքեր շատ ժամանակ չեն կարողանում արտահայտվել բանավոր խոսքով:

Դպրոցական տարիքի երեխաների հաղորդակցական հմտությունները՝ որպես սոցիալական ադապտացիայի միջոց, համարում են կրտսեր դպրոցական տարիքի երեխայի հոգեբանական առանձնահատկությունները:

Դպրոցական տարիքը սոցիալական վարքի ուսուցման հարմարավետ շրջանն է, տարբեր սեռի երեխաների միջև շփման մշակույթն է, հաղորդակման և խոսքային կարողությունների ձևավորումն է, սոցիալական իրավիճակների տարբերման միջոցն է:

Երեխան, դպրոց հաճախելով, առաջին հերթին իր համար բացում է նոր վայր սոցիալական տարածության մեջ, ինչպես նաև ձևավորվում է մարդկային նոր հարաբերություններ: Նրա առջև դրվում են պարտականություններ՝ կապված ուսուցման գործունեության հետ: Մեծահասակները, ուսուցիչը, անգամ կողմնակի մարդիկ շփվում են երեխայի հետ այնպես, ինչպես մեծ մարդու հետ, որը իր վրա է վերցնում սովորելու պարտականությունը: Ինչպես նշում են Դ. Բ. Էլկոնինը և Վ. Վ. Դավիդովը, երեխան դպրոցում սովորում է հատուկ հոգեբանաֆիզիկական և հոգեբանական գործողություններ, որոնք պետք է վերահսկեն թվաբանական գործողությունները, կարդալը, ֆիզկուլտուրան, նկարչությունը, գրելու աշխատանքը և ուսումնական գործունեության այլ ձևեր: Բավարար պայմանների և երեխայի մտավոր զարգացման հիման վրա տեսական գիտակցության և մտածողության զարգացման համար ստեղծվում են բավարար նախադրյալներ:[16, էջ 34. 8, էջ 85]

Երկրորդ դեպքում էլ կրտսեր դպրոցականների մոտ լավ զարգացած են ռեֆլեքսիվ կարողությունները. «Ես պարտավոր եմ» մոտիվացիան գերակշռում է «Ես ուզում եմ» մոտիվացիային: Բացի հատուկ մտավոր ունակությունների տիրապետելուց՝ երեխան ուսուցչի վերահսկողությամբ սկսում է զարգացնել մարդկային գիտակցության հիմնական ձևերը (գիտությունները, արվեստը, բարոյականությունը և այլն):

Իսկ երրորդ դեպքում դպրոցը երեխայի առջև դնում է պարտականություններ՝ կապված խոսքի զարգացման հետ: Դասի ժամին դաս պատասխանելիս խոսքը պետք է լինի գրագետ, հակիրճ, արտահայտիչ և գեղեցիկ, շփման ժամանակ խոսքի կառուցումը պետք է համապատասխանի մեր սպառնալիքների, որը մեծ նշանակություն ունի հաղորդակցական կարողությունների ձևավորման համար: Երեխան պետք է իր վրա պարտականություն վերցնի իր ճիշտ խոսքի և այն ճիշտ կառուցելու համար, որպեսզի կարողանա կառուցել հարաբերություններ ուսուցիչների և հասակակիցների հետ:

Կրտսեր դպրոցականների զարգացման մեջ կարևորվում է այսպես կոչված «սոցիալական խոսքի» զարգացումը, որտեղ փորձ է կատարվում մեկ այլ մարդու հաղորդել ինչ-որ բան: Երեխաների խոսակցությունները դիտելով և լսելով՝ Ժ. Պիաժեն

բացահայտել է, որ սոցիալական խոսքը հակառակ է առօրյա խոսակցականին: Գիտնականը այն խոսքը, որի դեպքում մարդը խոսում է ինքն իրեն այլ մարդկանց ներկայությամբ, անվանել է կոլոկտիվ մենախոսություն: [12, էջ 65]:

Լ. Ս. Վիգոտսկին համարում էր, որ ինքնուրույն խոսքը ուղղորդում է երեխայի մտածողության զարգացմանը և գործունեությանը՝ օգնելով երեխային կատարել առաջադրանքը:[8, էջ 89] Նա ապացուցել է, որ ինքնուրույն խոսքը չի անհետանում, այլ «միանում է մտքի հետ»՝ վերածվելով արտաքին խոսքի: Երբ մտածողությունը և խոսքը ամբողջությամբ միավորվում են, պարտադիր չէ, որ երեխան մտածի բարձրաձայն, նա կարող է գործածել անձայն արտաքին խոսքը: Դա կատարվում է այն դեպքերում, երբ երեխան որոշում է իր վարքի դրսևորման սոցիալական խնդիրները, օրինակ՝ փողոց դուրս գալիս, կոնֆլիկտային իրավիճակներում, որոնք տեղի են ունենում խաղերի ժամանակ: Հետևաբար երեխայի հաղորդակցական կարողությունների ձևավորումը տեղի է ունենում լեզվի միջոցների ակտիվացման շնորհիվ: Լեզվի միջոցներով իր միտքը ազատ արտահայտելու կարողության դեպքում օգտագործվում են նախադասության տարբեր ձևեր: Երեխայի խոսքը, ինչպես մեծահասակինը, համարվում է մարդկային գիտակցության հատուկ ձևերից և միաժամանակ նրա տեսանելի արտացոլանքը, թե ինչպես է երեխան խոսում ազատ շփման ժամանակ(պատասխանում է հարցերին, պատմում է իրեն անհանգստացնող երևույթների մասին, իրադարձությունների մասին): Կարելի է կազմել ներկայացում նրա մասին, թե ինչպես է մտածում, ընդունում և հասկանում իրեն շրջապատող մարդկանց:

Չորրորդ դեպքում էլ, հենց կրտսեր դպրոցական տարիքում կառուցվում են հարաբերություններ այլ մարդկանց հետ: Հատկապես կոլեկտիվ միջավայրում հայտնվում են վարքի յուրահատուկ դրսևորումներ: Սոցիալական հարաբերությունների երկու ոլորտ՝ «երեխան մեծահասակ է» և «երեխան փոքրահասակ է», փոխներգործում են միմյանց վրա՝ հիերարիխիկ կապի միջոցով: [7 էջ 125]

Շարունակելով հետազոտությունը երեխայի հոգեբանության այդ շրջանում՝ Վ. Ս. Մուխինան նշում է, որ «երեխա-մեծահասակ» և «երեխա-ծնողներ» ոլորտներում հայտնվում են հարաբերություններ՝ «երեխա-ուսուցիչ» հարաբերությունը: Երեխայի առջև դրված պարտականությունները, որոնք առաջադրում է ուսուցիչը, ևս ավելի ուշադրությամբ է վերաբերվում, քան ընտանիքի կողմից առաջադրված պարտականություններին, չէ՞ որ շփման առաջնային պայմաններում հնարավոր է ինքնուրույն հայտնաբերել և գնահատել վարքը: Միայն ուսուցիչն է, որ դնելով աշակերտի առջև պահանջներ՝ գնահատելով նրա վարքը, ստեղծում է երեխայի վարքի դրսևորման սոցիալականացման պայմաններ, որը բերում է սոցիալական միջավայրում ճիշտ դրսևորվելու կարողություն: Տարրական դպրոցում երեխան ընդունում է նոր պայմաններ, որոնք առաջադրված են ուսուցչի կողմից և աշակերտներն այս դեպքում փորձում են լավ կատարել պահանջները և հետևել

կանոններին: Ուսուցիչը երեխայի համար դառնում է կերպար, որն ընդգծում է երեխայի հոգեբանական վիճակը ոչ միայն դասարանում դասերի ժամին, այլև համադասարանցիների հետ շփման ժամանակ, ինչպես նաև ընտանիքում: [10, էջ 45]

Շփումը դառնում է սոցիալական հարաբերությունների դպրոց: Երեխան անգիտակցորեն իր համար ստեղծում է շփման տարբեր ձևեր: Ինչպես նաև անգիտակցորեն նա փորձում է այդ ձևերը՝ հենվելով իր սեփական հնարավորությունների վրա: Այս ձևով հենց ընտանիքը, ուսուցիչը և գործընկերները օգնում են կրտսեր դպրոցականին, որ նա կարողանա կատարել իր առջև դրված պահանջները և ընդունի դրանք: Ե. Ե. Սապագովան նշում է, որ կրտսեր դպրոցականների ուսումնական գործունեության առանձնահատկությունները ստեղծում են հաղորդակցական կարողությունների ձևավորման համար հարմար պայմաններ: Այլ կերպ ասած ուսումնական գործունեությունը «շրջում է երեխային իր վրա», պահանջում է ռեֆլեքսիա՝ «ինչպիսին եմ եղել» և «ինչպիսին եմ դարձել» հարցերի գնահատականը: Ուսումնական գործունեությունը սկսվում է այն ժամանակ, երբ աշակերտը կարողանում է ինքնագնահատել: [14, էջ 36]

Հինգերորդ դեպքում ուսումնական գործունեության մեջ արդյունավետություն կնկատվի միայն այն դեպքում, եթե երեխան կարողանա ուղղորդվել իր հոգեբանական գործընթացներով և վարքով: Դա հնարավորություն է տալիս ենթարկվել ուսուցիչներին և դպրոցի կարգապահությանը և նպաստում է հոգեբանական գործընթացների նոր որակների ձևավորմանը: Նա կարողանում է գործողության համար որոշել նպատակ, գտնել նպատակին հասնելու միջոցներ: Կրտսեր դպրոցական տարիքի երեխաների համար այս հոգեբանական գործընթացի ձևավորումը համարվում է հիմք ոչ միայն նրանց արդյունավետ ուսուցման համար, այլ նաև նրանց հաղորդակցական կարողությունների ձևավորման համար, որը կապված է երեխաների սոցիալական ադապտացիայի հետ:

Վեցերորդ դեպք. Հոգեբանների կեղմից ապացուցված է, որ կրտսեր դպրոցականներիից շատերը նախապայմաններ են ստեղծում սոցիալական կարևոր որակների ձևավորման համար: Նոր սոցիալական հարաբերությունների և կապերի հարմարվելը, որտեղ սկսում է ձևավորվել անհատը, սահմանվում է նրանով, որ երեխան մտնում է նոր կոլոկտիվ. Ի՞նչ տեղ է գրավում այդտեղ, ինչպե՞ս է շփվում դասընկերների և մեծահասակների հետ, ինչպե՞ս է վերաբերվում դպրոցին, ինքն իրեն որպես աշակերտի: Կրտսեր դպրոցականների հաջող ադապտացիայի համար, ինչպես ցույց է տալիս փորձը, անհրաժեշտ է հիմք ընդունել նրանց այնպիսի անձնական որակները, ինչպիսիք են շփումը, բարյացակամությունը և անմիջականությունը: Շփման տակ մենք հասկանում ենք երեխաների փոխհարաբերություններ կառուցելու կարողությունները, ինչպես մարդկանց, այնպես էլ դասընկերների հետ: Դա հնարավորություն է տալիս շփման մեջ լինել ակտիվ, չվախենալ, առաջինը սկսել շփումը անծանոթ երեխաների հետ, ուոսուցչի հետ, այդ դեպքում օգտագործելով խոսքի մշակույթի կանոնները, դասընկերների հետ կարողանալ

ստեղծել հարմար գործունեություն (խաղային, ճանաչողական, աշխատանքային և այլն): Հաղորդակցական կարողությունների ձևավորման և համագործակցության համար շփումը հանդիսանում է հիմք: Բարյացակամությունն արտահայտվում է դիմացինին ընդունելու այնպիսին, ինչպիսին նա կա կարողությամբ, մյուսին լսելու կարողությամբ, նրան հասկանալ փորձելով, պատրաստակամ լինել մյուսին օգնելու համար:

Կրտսեր դպրոցականների ևս մեկ առանձնահատկություն կա, որը հնարավորություն է տալիս ավելի լավ լուծել հաղորդակցման կարողությունների ձևավորման խնդիրը, որը միջոց է նրանց սոցիալական ադապտացիան իրականացանելու համար: Երեխաները չեն կորցրել իրենց հետաքրքրությունը խաղի նկատմամբ, և դա հնարավորություն է տալիս ուսուցման գործընթացը կազմակերպել յուրօրինակ և հետաքրքիր: Խաղը կարելի է նաև օգտագործել հաղորդակցական կարողությունների ձևավորման համար, ինչպես նաև ճիշտ սոցիալական վարք ձևավորելու համար: Այս առանձնահատկությունները մենք օգտագործել ենք ամբողջությամբ՝ ներառելով տարբեր մեթոդիկ հնարներ, որտեղ հավաքված են խաղերը: Խաղերը օգտագործվում են առկա գիտելիքների ամրապնդման և հաղորդակցական կարողությունների ձևավորման համար ինչպես դասերի ժամանակ, այնպես էլ դրանից դուրս(դասամիջոցներին, ֆիզկուլտ դադարների ժամանակ, դաստիարակչական գործընթացների ժամանակ):

Այն երեխաները, որոնք հոգեբանորեն պատրաստ չեն դպրոցին, ապա որպես կանոն նրանց մոտ բացակայում են տարիքին համապատասխանող ձևավորված որակները , կարողությունները և ճիշտ խոսքային հաղորդակցումը: Նրանց վարքը բնորոշվում է անկազմակերպվածությամբ: Նրանք լինում են անկարգապահ ակտիվ, կամ էլ հակառակը՝ անհամեմատ դանդաղաշարժ, ներամփոփ: Այսպիսի երեխաները վատ են գիտակցում շփման վիճակի առանձնահատկությունները և դրա համար էլ շատ հաճախ իրենց դրսևորում են ոչ ադեկվատ:

Եզրակացություն

Լինելով լեզվի, գրականության և մայրենիի ուսուցիչ, դասավանդելով կրտսեր և ավագ տարիքի երեխաների, դպրոցում դասավանդելու տարիների ընթացքում և մասնագիտական գրականության վերլուծության արդյունքում ստացված տվյալների հիման վրա եկա հետևյալ եզրակացությունների՝

- Խոսքային հաղորդակցումը ստեղծում է մեծ հնարավորություններ անձի բարոյական որակների և դրական գծերի ձևավորման համար:
- Դպրոցական տարիքում ոչ մի տեսակի պատիժ չի կարող սաստել երեխային, որքան ուսումնադաստիարակչական բնույթի խոսքային հաղորդակցումը:
- Հաղորդակցումը մարդու փոխներգործելու կարողությունն է այլ մարդկանց հետ:
- Դպրոցական տարիքում ձևավորվող և զարգացող հաղորդակցական ունակությունների վերաբերյալ առկա տեսական և գործնական մոտեցումների ուսումնասիրությունը ցույց տվեց, որ խոսքային հաղորդակցական ունակությունների ձևավորման աստիճանը ազդում է ոչ միայն երեխաների կրթության արդյունավետության վրա, այլ նաև անձի ամբողջական զարգացման վրա:
- Հաղորդակցումը ինքնին հանդիսանում է աշակերտների բազային հատկանիշներից մեկը, որը մի կողմից ապահովում է ուսման մեջ հաղորդակցման գործընթացի արդյունավետ ընթացքը, իսկ մյուս կողմից՝ ձևավորվում և հղկվում է արդյունավետ ուսումնական գործընթացի ընթացքում:
- Հաղորդակցումը մեծ նշանակություն ունի դպրոցականի հոգեկանի ձևավորման, նրա՝ որպես անձնավորություն զարգացման, ողջամիտ և բարոյական վարքի կայացման գործում:
- Խոսքային հաղորդակցումը մեծ ազդեցություն ունի դպրոցականի ինքնագնահատականի, ինքնահաստատման, սեփական <<ես>>-ի գիտակցման, ինչպես նաև դպրոցական միջավայրին արագ հարմարեցման գործում:
- Դպրոցական տարիքի երեխաների զարգացման համար առանձնահատուկ է ուսուցիչների հետ հաղորդակցումը: Հաղորդակցման հաճախականությունը, նրա բազմազան պարունակությունը, նպատակը և միջոցները երեխայի զարգացման գործում կարևոր դեր են կատարում:

- Կրտսեր և ավագ տարիքի դպրոցականների անձի ձևավորումը տեղի է ունենում մեծահասակների և հասակակիցների հետ հարաբերության, ուսումնական գործունեության և հաղորդակցման ազդեցության տակ:

- Խոսքային հաղորդակցումը զարգացնելով ամենազանազան միջոցներով, մեթոդներով, մենք հեշտությամբ կարող եք սովորողին ինտեգրել հասարկության մեջ, իսկ այդ նպատակին հասնելու համար անհրաժեշտ է սովորողներին ներգրավել տարբեր միջոցառումներում, ապահովել նրանց ակտիվությունը զանազան ուումնադաստիարակչական խաղերի , ընթերցանության և այլնի միջոցով:
- Ուսուցչի կողմից յուրաքանչյուր խոսքային հաղորդակցում, որը տեղի է ունենում աշակերտների հետ , կարող է ճակատագրական լինել երեխայի՝ որպես անհատի ձևավորման , կայացման, ինչու չէ նաև հետագա կյանքի համար: Ուստի դպրոցական տարիքի երեխաների հետ խոսքային հաղորդակցման գործընթացում պետք է լինել հնարավորինս աչալուրջ, նրբանկատ և իր առարկային գերազանց տիրապետող ուսուցիչ, քանի որ նրանց, ում << կերտում ենք>> մենք դպրոցում, մեր ապագան են:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1.Տ.Խաչատրյան <<Հաղորդակման և աշխատանքային գործունեության ընդհանուր հմտությունները >> -

2.ԱԼԵՔՍԱՆՅԱՆ Ա. Ս. <<ՄԻՋԱՆՁՆԱՅԻՆ ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՄԱՆ ԻՐԱԿԱՆԱՑՈՒՄԸ ԿՐԹԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՈՒՄ >>

3. Ասատրյան Զ. <<Տարրական կրթության մանկավարժություն>>

4. Կարապետյան Վ.Ս., Գեվորգյան Մ.Ռ., Բերբերյան Ա.Ս., Պետրոսյա Ռ.Ս. Խաչատրյան Հ.Վ. <<Կրթության հոգեբանության դասախոսությունների ժողովածու>>

5. Бодалев, А. Психвлвгия обшения. М., 2002,

6. Эльконин, Д.Б. Психология обучения младшего школьника / Д.Б. Эльконин. – М., 1974.

7.Давыдов, В.В. Проблемы развивающего обучения / В.В. Давыдов. – М. : Педагогика, 1986.

8.Выготский, Л.С. Педагогическая психология / Л.С. Выготский. – М. : Просвещение, 1991